

Hvad en bogsamling også kan fortælle

Af antikvar Christian Kaaber

”I bøger ligger hele fortidens sjæl” har den skotske historiker Thomas Carlyle sagt. Derfor er det godt, at Gammel Estrup med ”genindvielsen” af biblioteksstuen på Gammel Estrup kan opvise et rum, der fremover vil stå som et fuldgældigt udtryk for, at herregårdskultur også omfatter bogkultur. Forhåbentlig kan rummet give inspiration til, at gode og kompetente kræfter dykker ned i de mange spændende og meget væsentlige historier, som bøger har at give om, hvad – i dette tilfælde – folk med rødder i adel og adelskultur satte pris på, havde brug for at vide, og hvad de tænkte på.

*Biblioteket på Hofmansgave fremstår endnu med et bohæve fra midten af 1800-tallet.
Foto: Per Windelaff, Gammel Estrup.*

Der findes bogbrugere, bogelskere og bogsamlere. Jørgen greve Scheel – ofte omtalt som ”den vilde greve” – burde hædres som en af det udklingende 1700-tals store danske bogsamlere. Han samlede sig som ganske ung et bibliotek på mange tusind bind, som anses for at have været af høj kvalitet. Siden måtte han i flere omgange – vel nok på grund af vildskaben – skille sig af med det hele. Men når man møder hans bøger, er man ikke i tvivl om, at han både har været bruger, samler og elsker af bøger. Og mon ikke kendskab til hans forbrug i den retning ville kaste et anderledes differentieret lys på ham.

Som nævnt var Jørgen Scheel en markant, men i dag temmelig glemt skikkelse i den bogkultur, der i 1700-tallet udfoldede sig på rigtig mange danske herregårde. På en måde har denne aristokratiske bogkultur noget meget ensartet over sig, men samtidig er – og var – dens udtryk lige så forskellige som de skikkelser, der skabte disse bogsamlinger.

Et 1700-tals dansk herregårdsbibliotek har gennemsnitligt betragtet rummet mellem 1000 og 4000 bind. Det er meget: En reolmeter af dagens bøger omfatter mellem 40 og 50 bind. Ser vi på emnerne,

En af bøgerne i Jørgen greve Scheels bibliotek – på titelbladet er hans stempel "Greve Scheel". Bogen blev udgivet i 1785, havde titlen stærkodder et digt i 15 sange og var skrevet af Christen Henrik Pram. Foto: Kirsten Nijkamp.

har der næsten altid været betydelige indslag af historie og af udenlandsk litteratur – sidstnævnte faktum skyldes, at dansk skønlitteratur var en meget sparsom affære før op i 1800-tallet.

Men som sagt har der været betydelige forskelle: For eksempel skabte statsminister og lensgreve Johan Ludvig Holstein omkring 1730 en samling på omkring 20.000 bind på Ledreborg. Den er for længst spredt for alle vinde, men må have været et overdådigt skue. Holsteins bøger kan kendes på hans adelsvåben øverst og hans initialer nederst på ryggen af hvert bind. Helheden – vægge op og ned af marmoreret mørkebrunt skind og rig forgyldning – har været prægtig og helt klart en del af ministerens repræsentation.

Luksus og repræsentation har derimod ikke præget det store bibliotek på Ålholm, som flere generationer af slægten Raben byggede op efter 1725. Her kunne man finde enestående udtryk for naturinteresse og for syslen med det, vi i dag ville kalde for grundforskning. Frederik greve Raben (1693-1773) studerede i al stilfærdighed, men systematisk Lollands insektfauna og havde i en årrække kunstneren Søren Abildgaard (far til den berømte maler Nicolai A.) ansat til at lave billeder af larver, pupper og sommerfugle. Resultatet blev et unikt pragtværk, som heldigvis havnede på Det Kongelige Bibliotek, da bøgerne på Ålholm sammen med ni generationers indbo i 1996 blev spredt for alle vinde. At der ikke forinden var udarbejdet et katalog over bogbestanden, er mere end almindelig trist.

Tæt på Gammel Estrup, på Clausholm, findes til gengæld et intakt og fint 1700-tals bibliotek. Det udmærker sig ved så at sige at være skabt i ét stykke, ganske vist over mange år, af geheimeråd Matthias Huitfeldt, der overtog den prægtige gård i 1758 og levede der til sin død i år 1803.

Huitfeldts bøger er gennemgående præsentable, men ikke prangende som Holsteins. Og de bærer præg af at være anskaffet enten af nødvendighed eller af interesse.

For at tage det nødvendige først: Her er selvfølgelig en udgave af den store franske encyklopædi – en af oplysningstidens væsentligste og mest skelsættende frembringelser. 31 store foliobind med alt, hvad man omtrent *kunne* komme til at vide om omtrent hvad som helst i det sene 1700-tal.

Hertil kommer mere jordnært bind efter bind af de kongelige forordninger og åbne breve – rent pligtstof for en beslutningstager under Enevælden – samt selvfølgelig et eksemplar af Christian V's Danske Lov. Til de nødvendige bøger føjer sig et væld af, hvad vi i dag ville betegne som opslagsværker inden for såvel humanistiske fag som naturvidenskab, foruden en solid samling ordbøger.

Fra det jordnære til det himmelske: Bibelen er her selvfølgelig i adskillige udgaver, både de store og u håndterlige folioudgaver, som Frederik II's Bibel fra 1589, og mere brugervenlige udgaver som Christian V's rejsebibel fra 1690'erne.

Går vi fra det nødvendige til det mere interessebetonede, begynder geheimeråd Huitfeldt at få intellek-

Bog fra Jørgen greve Scheels bibliotek med grevens mærke. Her værket "Entretiens sur la pluralité des mondes" fra 1783.
Foto: Gammel Estrup.

tuelle konturer. Han har for underholdningens skyld anskaffet sig metervis af franske 1700-tals romaner, som ingen husker i dag. Men han har tydeligvis også været åndeligt hjemme i Oplysningstiden: Her står for eksempel Montesquieus skelsættende værk om Lovenes Ånd med formuleringen af ideen om magtens tredeling; her er tankefulde værker af preusserkongen Frederik den Store, og som noget meget interessant rummer biblioteket en lang række værker af Jean Jacques Rousseau, en del i første udgave. Huitfeldt har altså haft et vågent øje til sin samtids mere intellektuelle strømninger, også de kontroversielle, som mere eller mindre åbent udfordrede det standssamfund, han levede på solsiden af.

Det er betegnende, at han af Holberg har anskaffet sig både den første komplette udgave af Peder Paars fra 1720 og den latinske førsteudgave af Niels Klims underjordiske Rejse. I den sidstnævnte bog beskriver Holberg forskellige mere eller mindre utopiske regeringsformer og hylder fornuften som altings rettesnor. Det var ikke nødvendigvis tanker, den enevældige danske statsmagt sympatiserede med, og Holberg lod da også bogen udkomme anonymt og fik førsteoplaget trykt i Tyskland. På sine gamle dage har Huitfeldt anskaffet sig en lille vifte af de såkaldte ”trykkefrihedsskrifter” fra 1790’erne, hvor det åndelige klima i Danmark for en stund blev friere, indtil statsmagten igen strammede tøjlerne omkring år 1800.

Huitfeldts bibliotek vidner i øvrigt om en levende interesse for historie: Her er talrige bøger om Danmarks historie, nok så mange om Norge, foruden om

Europas og verdens historie som sådan. Hertil kommer en meget tydelig interesse for rejsebeskrivelser fra både Europa og fjerne egne: En af de meget tidlige videnskabelige bøger om Egypten fra 1735 står side om side med Hans Egedes første beskrivelse af Grønland fra 1738.

Et herregårdsbibliotek har som sagt mange historier at give fra sig: Åndshistorie, boghistorie og det, vi i dag kalder receptionshistorie. Jeg håber, indvielsen af det stemningsfulde biblioteksrum må være med til at sætte gang i arbejdet med nogle af disse spændende felter.